



Het menselijk getij

Hoe demografie de moderne wereld heeft vormgegeven

Door Paul Morland

Amsterdam (Atlas Contact) 2019

448 blz.

ISBN 9789045037073

€ 29,99

Het menselijk getij is een vertaling van *The Human Tide. How Population Shaped the Modern World*, het boek van schrijver Paul Morland dat een bestseller werd. Morland geeft een overzicht van demografische ontwikkelingen van 1800 tot heden en toont hoe beslissingen in de politiek, het militaire domein en de geopolitiek worden beïnvloed door demografische veranderingen.

De eerste demografische golf

Morland begint met de beschrijving van Engeland dat zojuist de eerste stappen richting industrialisatie heeft gezet. Het leven in het Engeland van de 18e eeuw was, zoals Morland schrijft, 'akelig, bruut en kort'. Aan de hand van concrete voorbeelden, zoals het verhaal van de alleenstaande moeder Joan Rumbold, schetst Morland een beeld van deze vroeg-industriële periode. Het verliezen van een kind, een gebeurtenis die wij in de westerse wereld in de 21e eeuw als zeldzaam beschouwen, kwam destijds vaak voor. De hoge kindersterfte vertaalde zich in hoge geboortecijfers omdat

gezinnen, om de kans op nazaten te vergroten, kinderrijk waren. Het Malthusiaans plafond bleek een onweerlegbaar feit waaraan de onderklasse nooit zou kunnen ontsnappen.¹

In de 19e eeuw wist de Engelse bevolking zich te ontworstelen aan deze limieten en brak de demografische tijd aan waaraan het boek zijn naam ontleent. Morland schrijft hoe de Engelse bevolking door een reeks ingrijpende veranderingen in de samenleving het plafond wist te doorbreken. De aanleg van riolering, de verbetering van de hygiëne en de economische kracht van de industriële revolutie leidden tot aanzienlijk betere leefomstandigheden en stelden de Engelsen in staat grote hoeveelheden voedsel te importeren. De kindersterfte daalde en de levensverwachting maakte grote stappen voorwaarts. Het besef dat men niet langer hoefde te compenseren voor kindersterfte veranderde echter niet in hetzelfde tempo als de samenleving. Dit resulteerde in een demografische vloedgolf die de

Engelse expansie naar Noord-Amerika, Azië en Oceanië voedde en hen in staat stelde deze gebieden met hun eigen burgers te bevolken. Het demografisch getij had de Engelsen daarmee volgens Morland werelddominantie gebracht.

De vloed wordt uiteraard gevolgd door eb en zo ondervond ook de Engelse bevolking een afname in groei. Naarmate het besef doordrong dat het krijgen van meerdere kinderen om de kindersterfte te compenseren onnodig was geworden, krompen de gezinnen en keerde het demografische getij. Vrouwen, die steeds meer toegang hadden verkregen tot onderwijs en carrières wisten op te bouwen, huwden op steeds latere leeftijd en namen minder kinderen. Deze trend van afremmende demografische groei zette gedurende de 20e eeuw door en demografische overvloed maakte plaats voor vergrijzing en kleinere gezinnen.

Het militaire domein

De demografische groei en daarop volgende afremming verspreidde zich over de rest van de wereld als een rimpel op het wateroppervlak. Morland laat aan de hand van oude bevolkingsregisters zien hoe de demografische bloei in de verscheidene Europese staten ontsproot. Landen als Duitsland en Rusland ondergingen al snel dezelfde explosieve groei als Engeland en veranderden daarmee de machtsbalans in Europa. Staten met een grotere en vruchtbaardere bevolking zouden in het militaire domein de overhand hebben. Een numeriek grote en vruchtbare bevolking zou namelijk een onuitputtelijke poule van mankracht bieden in tijd van conflict en de fabrieken kunnen vullen met arbeiders. Zo keken de

¹ Het Malthusiaans plafond verwijst naar het hoogtepunt tot waar een bevolking zich kan uitbreiden, alvorens door voedseltekort en ziekte te worden teruggedrongen.

Fransen met grote argwaan naar Duitsland, dat na zijn eenwording één van de meest vruchtbare bevolkingen had in Europa met een groei tussen de 2 en 3 procent. De Duitsers vreesden daarentegen voor de Russen, die met een groei 3,4 procent per jaar zelfs hen overstegen. Regeringen probeerden daarom met subsidies en andere tegemoetkomingen hun bevolking aan te sporen zoveel mogelijk kinderen te krijgen. Morlands vele opsommingen van geboorte- en sterftcijfers kunnen voor de lezer wat repetitief lijken, maar hij wisselt ze af met anekdotes voordat ze storend worden. Door deze combinatie van concrete cijfers en politieke handelingen laat hij zien hoe het begrip demografie leefde in de tijdgeest van de Europese bevolkingen aan de vooravond van de Eerste Wereldoorlog.

De islamitische uitzondering

In Afrika en het Midden-Oosten verliep de demografische groei in een vergelijkbaar patroon, maar dan wel met unieke karakteristieken. Vooral voor de late 20e en het begin van de 21e eeuw laat Morland interessante demografische ontwikkelingen zien. Net als in Europa en Azië nam ook in deze landen de

demografische groei geleidelijk af. Maar waar dit in Europa en Azië al snel terugliep tot slechts 1,5-2,0 kinderen per gezin, bleef het in het islamitische Midden-Oosten en Afrika aanzienlijk hoger. Volgens Morland komt dit door de 'pronatale boodschap' die diep in de islam geworteld is. Waar men in West-Europa en Oost-Azië onder het vervangingsniveau dreigt te vallen – er is een lager aantal geboortes dan sterftegevallen – blijven samenlevingen waar de islam nog diep in de cultuur zit gestaag doorgroeien.

De relatief hoge groei binnen islamitische samenlevingen gaat gepaard met een relatief lage mediane leeftijd. Morland maakt hierbij een interessant punt. Hij stelt namelijk dat juist hierin de kern ligt van alle onrust in het Midden-Oosten en Afrika. Jongeren zijn impulsiever en meer geneigd om over te gaan tot gewapende strijd dan ouderen. Morlands zicht biedt een extra perspectief op de oorsprong van de Arabische Lente van het afgelopen decennium in het Midden-Oosten en de landen aan de Noord-Afrikaanse kust. De auteur slaagt er daardoor niet alleen in om een uitstekend demografisch overzicht te creëren van het verleden, maar de gevolgen

van bevolkingsgroei en -krimp ook door te trekken naar recente ontwikkelingen.

De toekomst

Morland eindigt zijn boek met een toekomstvoorspelling, waarin hij rond 2100 een vergrijsde wereld schetst. De bevolkingsgroei zal stagneren en het leeftijdsgemiddelde zal vrijwel overal ter wereld de vijftig overstijgen. Toch heeft dit volgens Morland grote voordelen. Oorlogen zullen zeldzamer worden naarmate bevolkingen verouderen en het aantal kinderen per gezin daalt. De wereld wordt daarmee een vredigere plaats, is zijn verwachting. *Het menselijk getij* is daarmee een boek dat de effecten van demografische groei en afname van enkele eeuwen omvat en de lezer aan het denken zet over de toekomst. Morland laat zien hoe demografie een leidende factor kan zijn in de meest ingrijpende gebeurtenissen die de mensheid heeft gekend. Het boek is een aanrader voor wie de onderliggende demografische invloeden wil begrijpen op conflicten, samenlevingen en culturele ontwikkelingen.

Mark de Boer MA

Schrijft u een gastcolumn in de *Militaire Spectator*?

De redactie van de *Militaire Spectator* biedt lezers de mogelijkheid een gastcolumn te schrijven van maximaal duizend woorden. Het thema is vrij, maar moet passen in de formule van het tijdschrift. Een gastcolumn bevat een relevante boodschap voor de lezers, een gefundeerde eigen mening en juiste en verifieerbare feiten in een logisch opgebouwd betoog. U kunt uw gastcolumn sturen naar de bureauredactie (zie colofon) of aanbieden via de website. De redactie wacht uw bijdrage met belangstelling af.

De hoofdredacteur

